

IN MEMORIAM

Prof. Dr. Günther Niethammer (1908—1974). A magyar ornitológia igaz barátját vesztette el PROF. DR. GÜNTHER NIETHAMMERREL. Azok közé a szaktekintélyek közé tartozott, akik mindig a legkézszegebben siettek segítségünkre, akár irodalomról, akár vizsgálati anyagról vagy másról volt szó. Véleménye őszinteségével és széles szakmai jártaságával mindig hasznosnak bizonyult számunkra.

1908. IX. 29-én Waldheimben (Szászország) született mint 9 gyermekes család nyolcadik fia. Iskoláit Waldheimben és Drezdában, az egyetemet Tübingenben és Lipcsében végezte. 1932-ben a madarak begyéről szóló anatómiai és hisztológiai értekezésével doktorált MEISENHEIMER professzornál szülei akáráta ellenére, akik azt kívánták, hogy jogász legyen.

1932 – 1937 között a berlini Múzeum madártani, részben a malakológiai részlegén dolgozik. Ekkor bizza meg PROF. STRESEMANN a három kötetes kézikönyv megírásával, és a kisázsiai kutatásokkal. PROF. OSCAR NEUMANN azonban átcsalja 1937-ben a bonni Alexander Koenig Múzeumhoz, mely akkor még magánkézen volt. Bár sem egyéni, sem szakmai ellentét főnöke KOENIG és közte nem merült fel, egyben mégsem tudtak megegyezni, és ez az ellentét egyre inkább elmérgesedett. Az ellentét oka az volt, hogy NIETHAMMER nem volt hajlandó KOENIG egyéni és elavult nevezékτανát használni, hanem a nemzetközi szabályzathoz ragaszkodott.

Így 1940-ben átkerült a bécsi Naturhistorisches Museumhoz. Első ténykedése volt, hogy kényszernyugdíjazott elődjét DR. MORIZ SASSIT visszahívassa, bár ez számára csak hátrányos beállítást szerzett akkori felsőbbsege előtt. Itt dolgoztunk mi is egy évre együtt, és itt ismertem meg nagy műveltségű, széles körű konstruktív és humánus életfelfogását – a külsőségek ellenére – és jó kedélyét, mely sohasem hagyta cserbe. Ha valamelyikünk új alfajt talált, azonnal hívta a másikat, és ha ez az ellenőrzés igazolta véleményünket, összefogott kezekkel és nagy kiabálással táncoltuk körül munkaasztalunkat. A zajra ijedten futott be öreg mesterem SASSI, hogy mi történt, később már csak bemosolygott, hogy ismét egy új alfaj született.

NIETHAMMER magyar kapcsolatai azonban már sokkal régebbi időkre nyúltak vissza, és pedig kisázsiai kutatását illető levelezésére DR. VASVÁRI MIKLÓSSAL. 1933 tavaszán tette meg barátjával DR. HANS KUMERLOEVEVEL az első utat Kisázsiára északi részébe, amit azután számos további követett. Bár akarata ellenére VASVÁRI szerencsétlen körülményei folytán jóval megelőzte őt kisázsiai tervei végrehajtásában, közöttük az ellentétnek még csak árnyéka sem vetődött fel. Ökológiai kutatásaikban nagyon hasonló irányt követtek, és jól megértették egymást.

Tengerentúli kutatóútjainak hosszú sora folytatódik (Afganisztán, Afrika különböző részei, Bolívia stb.).

E közben a háború ellenére is készül a Handbuch, melynek első kötete (*Passeres*) 1937-ben, a második (*Pici-Anseres*) 1938-ban és a befejező harmadik kötet 1942-ben jelenik meg. A kézikönyv könnyed használhatósága, erős kritikai feldolgozása folytán ma sem avult el. Nagy keresettség miatt 1966-ban megindítja annak új kiadását, most már felölelve egész Közép-Európát. Szerzőtársai azonban túlságosan a részletekbe mentek és az elveivel ellenkezett, mivel saját szavaival élve ő nem „Naturgeschichte”-t tervezett, hanem áttekinthető „Handbuch”-ot, és a második kötet után kivált a szerkesztőségéből.

1949 – 1973 között nyugdíjazásáig a Koenig Museum madártani osztályát vezeti és erősen felfejezti, 1962 – 70 között pedig az egyik legtekintélyesebb madártani egyesületnek a Deutsche Ornithologische Gesellschaftnak elnöke és folyóiratának a Journal für Ornithologie-nak szerkesztője.

1939-ben kapta a Magyar Madártani Intézet levelező tagsági oklevelét. Csakhamar tanulmányal is jelentkezik az Aquilánál, a Magyarországon előforduló csigaforgatók rendszertani helyzetének, és evvel állatföldrajzi jelentőségük tisztázásával (1944). De közelről érint bennünket számos dolgozata Jugoszlávia, Bulgária, a Peloponnesz és Kréta madarairól is. SZILJ JÓZSEFFEL írják a betelepített madarak és emlősök monográfiáját. Meg kell továbbá említeni, hogy a Fortschritte der Zoologie c. kiadványsorozatban éveken át NIETHAMMER írja az állatföldrajzi fejezetet. Madártani témákon kívül emlősökkel és csigákkal is foglalkozott, és szenvedélyes vadász is volt. Így Budapesten utoljára 1971-ben járt a Nemzetközi Vadászati Kiállításon.

1974. I. 14-én is Bonn környékére vadászatra indult. A sikeres vadászatról azonban annak befejezése előtt el kellett búcsúznia társaitól, mivel egy tudományos ülésre sietett. A vadászat befejeztekor barátai kocsija közelében holtan bukkantak rá. A harmadik szívinfarktus végzett korán munkás életével.

A világ ornitológusait, barátait és tisztelőit mélyen megrendítette a váratlan hír. Széles körű tudását, segítőkészségét tisztnyájan sokáig hiányolni fogjuk és őszintén gyászoljuk.

Dr. Keve András

Prof. Dr. Stresemann Erwin (1889—1972). 1972. XI. 20-án hunyt el Berlinben a világ ornitológiájának nagymestere – ahogyan magát nevezte „pápája” – DR. STRESEMANN ERWIN akadémikus, nemzeti nagydíjas egyetemi tanár, a berlini múzeumnak 1921–61 között kutatója, majd igazgatója.

1889. XI. 22-én született Drezdában, középiskoláit Drezdában és Jénában végezte, majd Münchenben orvostanhallgató. Tanulmányait megszakította az 1911–12-es indonéziai expedíció, utána az első világháborúban teljesített katonai szolgálat a francia fronton. 1918-ban kerül a müncheni múzeumhoz HELLMAYR vezetése alá, közben végzi zoológiai tanulmányait RICHARD HERTWIGNÉL, akinél 1920-ban „summa cum laude” doktorál – melléktárgyai botanika és antropológia. Ez idő tájt, helyesebben elvileg már 1914-ben kapta KÜKENTHAL professzor megbízását a nagy állattani kézikönyv madárkötetének megírására. Ez élete legnagyobb műve. Csodálatos precizitással, hihetetlen anyag alapján, a legszelesebb irodalmi ismeretekkel megírt munka, melyet 1934-ben zárt le, de még ma is alapja madártani ismereteinknek és négy évtized után sem avult el. Egymagában ez a mű méltán avatta STRESEMANN-t az ornitológia „pápájává”.

Nem akadt probléma, melyhez nem tudott volna hozzászólni, hihetetlen alakismerete folytán madármeghatározásai biztosak voltak. De olykor ez vezette arra, hogy ex cathedra lehengerelje vitapartnereit vagy új témát elvessen. Ezzel és magabiztos modorával azután ellenségeket is szerzett, bár ellenségei is mindig elismerték fölényes tudását. Nemhiába avatták egyik indonéz szigeten „tisztelőbéli emberevőnek” a bennszülöttek. Ez a tény is rámutat lénye kettősségére, melynek következtében kissé rapszodikus volt emberek és témák megítélésében.

1921-ben került a berlini múzeumhoz, melynek világhírű anyaga alapot adott ahhoz, hogy tisztelői és ellenfelei egyaránt minden problematikus példány meghatározásával hozzá fordultak, neki küldtek anyagot előzetes véleményezésre.

Ugyanebben az évben vette át a világ négy legnagyobb madártani folyóirata egyikének a Journal für Ornithologie és melléklapjának az Ornithologische Monatsberichte szerkesztését, melyet csak 1968-ban adott le végleg, és mindig a legmagasabb színvonalat tartotta.

Elsősorban a rendszertan érdekelte. Felfogásában az állatföldrajzból indult ki, és ehhez a szemlélethez nagyban segítette az a látókör, melyet már fiatal korában a hátsó-indiai szigeteken szerzett. Első tanulmányaiban az őszapóról, süvöltőről stb. a palaeobiológiai szemlélet érvényesült, a jégkorszak alfajalakító hatásának vizsgálata, bár ebben az időben még mint egységes korról beszéltek a diluviumról. Ugyanígy dolgozta fel a DOFLEIN- és MÜLLER-MAINZ-féle macedóniai gyűjtést (1920). Későbbi faunisztikai munkáiban, pl. Kansu madarairól is az állatföldrajzra helyezi a hangsúlyt.

Alapvető az 1924–26 közt megjelent mutációstanulmány-sorozata.

Már a Macedónia madarairól írt könyvében több magyar madárfaj rendszertani helyzetét is taglalta. Az akkor még a magyar faunához tartozó *Caprimulgus wiederspergii* Reichenbach, 1846 helyes meghatározását is STRESEMANN döntötte el (1923, = *Chordeiles minor* Forster).

Ezért már 1920-ban megkapta a Madártani Intézet levelező tagsági oklevelét, 1924-ben pedig a tiszteletbeli tagságot. Budapesten járt az 1927-es X. Nemzetközi Zoológiai

Kongresszus alkalmával, és ennek kapcsán részt vett Tihanyban a Biológiai Intézet felavatásán.

Sokfelé utazott, a legtöbb nemzetközi kongresszuson ott találhattuk. Oxfordban 1934-ben a kongresszus elnöke, de expedíciókon többé nem vett részt, viszont nagyszerű érzékkel válogatta meg azokat, akiket expedíciókra küldetett, legalább is kutatásuk irányelveit sugallta. A többség természetesen folytatta STRESEMANN munkáját az indonéz szigeteken, de Közép-Ázsiában és Dél-Afrikában is. Bennünket legközelebből érdekelnek KUMERLOEVE és NIETHAMMER kisázsiai, NIETHAMMER peloponnezosi, SIEWERT és SIELMANN krétai gyűjtőútjainak eredményei.

1954-ben egyik útja az Abruzzokba vezette, ahol olyan fajokat mutatott ki, melyek folytán a terület állatföldrajzi szemlélete gyökeresen megváltozott.

1951-ben készült el könyv alakban is másik rendkívül szellemes és átfogó műve az *Entwicklung der Ornithologie*, melyben magyar vonatkozásokat is találunk, így PETÉNYI bécsi működésének méltatását, melyet itthon alig ismertünk. Hangsúlyozta, amint ezt már oxfordi megnyitó beszédében is tette, a budapesti II. Nemzetközi Madártani Kongresszus és HERMAN OTTÓ szervezésének jelentőségét a későbbi kongresszusok fejlődése számára.

A tudománytörténet mindig vonzotta, sokat közölt kiváló német szakemberek levelezéséből. Főként a NAUMANNRÓL szóló könyvet (1957) kell kiemelnünk, mivel abban egy fejezetet szentel NAUMANN magyarországi útjának.

Foglalkozott nyelvészettel is. Könyvet, illetve tanulmányt írt a paulohi nyelvről (1918) és az amboinai nyelvjárásról (1927). Igen nagy nyelvérzéke volt. Tökéletesen bírta az angolt és a franciát. Azonnal idézett ezeken a nyelveken a klasszikusokból.

1960-ban megindítják PROF. DR. L. A. PORTENKOVAL a palaearktikus madarak atlaszának kiadását.

A második világháborúban ismét katonai szolgálatot kellett teljesítenie, de szicíliai beosztását, a Földközi-tenger keleti térségeiben tett útjait is felhasználta faunisztikai megfigyelésekre. Líbiában találkozott ALMÁSI LÁSZLÓVAL.

Élete végén háttal fordít a rendszertannak és a faunisztikának (1961) és feleségével együtt a vedlés problémáival kezdtek foglalkozni. Számtalan tanulmányt és könyvet is jelentettek meg vizsgálataikról, de a vedlés biológiai és rendszertani jelentőségét is kiemelték.

Sokoldalú érdeklődését mutatja, hogy művészettörténeti alapon még a madárodúk történetével is foglalkozott (1948).

Ekkor azonban betegeskedni kezdett szemével és szívével. 1972-ben két súlyos szemműtéten esett át, de megjavult látásával azonnal újabb vedlési tanulmányokba akart kezdeni. Szíve azonban nem bírta a hajsolt iramot.

Nagy tudású, rendkívül szellemes, kritikus, nemegyszer szarkasztikus, de jó humorérzékű vezére volt a madártannak. Akik ismertük és többször együtt lehattunk vele, ahogyan Leningrádban 1956-ban egymás mellett lakva az a megtisztelés ért, hogy egy héten át állandóan együtt járhattunk, természetellen kellemetlen oldalai felett be tudtuk hunyni szemünket, és csak tisztelettel, sőt csodálattal övezhettük egyéniségét. STRESEMANN halálával a nemzetközi tudományos élet egyik oszlopát veszítette el, és talán még igazán fel sem fogtuk, hogy kit veszítettünk el vele.

Dr. Keve András

Bársony György született Héjószalontán 1894. XI. 25-én. 1922-ben lép érintkezésbe a Madártani Intézettel és ettől az időponttól kezdve szorgalmasan küld jelentéseket. 1924-ben „rendes megfigyelői” oklevelet kap. Az Aquilában 17 kisebb tanulmánya jelent meg 1930 – 50 között Debrecen környékéről, ahol mint rendőrtiszt teljesített szolgálatot. 1951 – 56 közti időkből Miskolc környékéről közöl faunisztikai és ökológiai megfigyeléseket, melyek közül az Újdiósgyőrön végzett észlelései közül különös figyelmet érdemel a madarak hajnali megszólalása. 1952-ben, a sordélyállomány ingadozásáról írott több cikke jelentős populációsdinamikai munka. Közölte a füstös réce, a fakókeselyű, a hajnalmadár stb. megfigyeléseit is. 1957 után egészségi állapota kényszerítette, hogy gyári állását feladja, és Debrecenbe vonul vissza, ahol 1973. VII. 2-án hunyt el.

Dr. Rainiss Lajos született Székesfehérváron 1916. II. 29-én. DUDICH prof. tanítványa lett, és 1940. XII. 5-én a gubacsatkákról szóló disszertációjával avatták doktorrá. Középiskolákban tanított Baján stb., és ekkor már belefogott nagy munkájába a madarak tolltetveiről, és ezt folytatta, amikor a keszthelyi mezőgazdasági főiskolára került tanárnak. Munkáját végzetes balszerencse kísérte: először minden anyaga és feljegyzése a háborús cselekmények áldozata lett, de előlről kezdett mindent, és a már csaknem elkészült

munkája a keszthelyi Akadémián keletkezett tüzesetnek esett áldozatául. Így – bár egy gubacsatkát róla neveztek el – a Mallaphapakon végzett vizsgálatai nyom nélkül maradtak. A II. világháború folyamán egy kavicsbánya beomlásakor súlyos baleset érte, és ebből kifolyólag, amikor a napokig tartó sebesültszállítás során tüdejét is megtámadta a nagy hideg, egyre többet betegeskedett. Kiváló pedagógus hírében állott, tanítványai lelkesedtek érte. Sokat vadászott Balatonfenyvesen és Fonyódon is, és erre vonatkozó kisebb közleménye az Aquilában is megjelent. Kiváló oktatót és jó felkészültségű kutatót veszítettünk el őbenne, és ha kutatásait nem kísérte volna annyi balszerencse, élbeli zoológusaink közé számíthatott volna, de így alig maradt hátra tudományos munkásságából valami, csak tanítványai és barátai őrzik kegyelettel emlékét. Meghalt Keszthelyen 1974. VIII. 12-én.